

Lövétei Lázár László

„Szegény” vagy „szerény”?

– 1 jelzőről –

1951, tehát a „kritikai Arany János” első kötetének (*Kisebb költemények*) megjelenése óta hibásan olvashatjuk Arany János egyik verssorát. S éppen azért az Arany Jánosét, aki pedig annyira kényes volt a pontosságra!

De talán kezdjük a legelején.

2012 decemberében kaptam (kértem) egy dedikált példányt Térey János *Teremtés vagy sem* című esszékötetéből. Ebben a könyvben – egy-két vers társaságában – csodálatos miniesszékét olvashatunk a magyar költészet nagyjairól. Arany Jánosról szóló esszéjében Térey is fontosnak tartja megjegyezni, hogy „Műgondja legendás: nála az írásjelek hihetetlenül akkurátus elhelyezése is perdöntő. Összetéveszthetetlenek dőlt betűi, pontosvesszői, gondolatjelei, gyönyörködöm benne, ahogyan – látható élvezettel – elrendez, szerkeszt, ahogyan a betűrengeteggel bánni tud.” Aztán „közli” az *Írjak? ne írjak?* című háromrészes Arany-verset, a következő bevezetéssel: „*Írjak? ne írjak?* című versében az intézményesült irodalmi élet belvilágát rajzolja meg. Csokonai, Berzsenyi korában a költő még minden értelemben »lúzer«: kívül áll a társadalmon. A szerkesztőségek elszigetelt oázisok. Elsőként talán Arany jelenti ki magyarul, hogy az irodalom nem csupán magasztos tevékenység, hanem szakma, mégpedig »ocsmány ökölharc«, mindennapos ellenségeskedéssel és irigységgel...”

Egy-egy pesti utam után a feleségem is le szokta „csekkolni”, hogy mi jó olvasnivalót viszek haza. Ezúttal a Térey-kötetet vette kézbe, s azon melegeben olvasni is kezdte az „*Isten egészebe’ működik*” című, Aranyról szóló Térey-esszét, illetve az *Írjak? ne írjak?*-ot:

„Írjak? ne írjak? egyre számolom
Határozatlan az öt ujjomon.
Nem írni, vétek; írni, kész harag...
De mikor Bikfic is verset farag!
Eh, félre tőlem együgyű szerénység!
Máshol megy az: itt minden a legénység;
Szegény koldúsnak táskája üres;
Ki mer, nyer, és talál az, ki keres...” stb.

Amikor elérkezett a hetedik sorig („Szegény koldúsnak táskája üres”), azt mondja Csilla (a feleségem):

– Szerintem ezt a sort rosszul írták.

– Melyiket?
 – Hát a „szegény koldus”-ost! Ez a sor így tautológia, nem beszélve arról, hogy elrontják a közmondást is.
 – Melyik közmondást?
 – Azt, hogy szerény (vagy szemérmes) koldusnak üres a tarisznyája...
 Érvelése meggyőzőnek tűnt, szaladtam is nyomban az „Arany-polchoz” (elég sok Arany-kötetem van), az 1951-es, Voinovich-féle „kritikai” Arany-kiadás után, ahol a 258. oldalon szintén a „szegény” jelző szerepel a jelzett szó előtt. Hátralapoztam a *Jegyzetek*hez is, hátha ott majd kiderül, mi a helyzet ezzel a „szegény koldússal”, de semmit nem találtam erre a sorra vonatkozóan (497. oldal):

„Irkak? ne irjak? Három külön lapon volt odavetve, egybehajtva, kívül: Három szatírácska. Nyomtatva először a három együtt az itteni címmel, az Ö[sszes] K[öltemények] Elegyes darabjai közt, 1856. évszámmal. – Az elsőnek címe a kézíraton előbb: Próza-versek; áthúзва; írónnal: Páros? páratlan?

Eltérések:

8. sor, Kézír.: *Ki mer, az nyer, s talál aki keres.* – ÖK.: *Ki mer, nyer, és talál az, ki keres...*” stb.

Mivel a többi Arany-kötetemben (a Vekerdy Tamás-féle Magyar Helikon-kiadásban, illetve a Várad Szabolcs- és a Szilágyi Márton-féle Osiris-kiadásban) is „szegény koldus” szerepelt, meg is feledkeztem a dologról.

Másfél hónappal később, 2013 februárjában a marosvásárhelyi G Caféban voltunk író-olvasó találkozón Fekete Vince kollégámmal. A találkozó után odaült az asztalunkhoz Márton Karcsi „műgyűjtő”, aki – ismerve Arany-mániámat – megajándékozott egy 1932-es Arany-kötettel (Arany minden költő munkája benne van, a Franklin-Társulat adta ki 1768 oldalon). Lapozgatva a kötetet, eszembe jutott az *Irkak? ne irjak*, s ott (tehát a ’32-es kiadásban) bizony már a „szerény” jelző szerepel! Talán mondanom sem kell, hogy ezután már nem volt megállás. Fölhívtam Kovács Esztert, a kolozsvári Egyetemi Könyvtár munkatársát (mindig ő segít rajtam, ha régi könyvekkel kell bibelődnöm), aki rögvest el is küldte az *Irkak? ne irjak?* két „rég” kiadásának fotóját.

Az 1867-es *Összes költeményekben* a vers 7–8. sora imígyen szerepel (a 726. oldalon):

„Szerény koldúsnak táskája üres;
 Ki mer, nyer, és talál a ki keres”,

az 1884-es *Összes művek* IV. kötetében, a *Elegyes költeményekben* pedig így (a 383. oldalon):

„Szerény koldúsnak táskája üres;
 Ki mer, nyer, és talál az, ki keres.”

Utólag persze könnyű okosnak lenni. Mondhatnám azt, így, utólag, hogy az egész vers tele van „megbolondított” magyar közmondásokkal („*Cégér ne kúl a jó bor is elülhet*”, „*Patkó se kell, ha már nem él, a lónak*”, „*S jobb egy veréb ma, mint egy tűzok holnap*” stb.), tehát valószínű, hogy Arany abban az inkriminált 7. sorban is egy közmondást írt át; nem beszélve arról, hogy az 5. sorban már szerepel a „szerepesség”, tehát nyilvánvaló, hogy a 7. sor arra utal vissza stb. Az viszont igenis feltűnő, hogy 63 éve a legkiválóbb költők/irodalomtörténészek se vették észre ezt a véletlen betűcserét (kizártnak tartom, hogy Voinovich Géza szándékosan „rontotta” volna el a verset, hiszen az 1932-es Franklin-kiadás, ahol a jelző még helyesen szerepel, az ő 1924-es kiadása alapján készült!). Nos, ezért mondjuk mi, „szakmabeliek”, hogy nem árt, ha nyomtatás előtt egy „tisza fej” is átolvassa a betördelt könyvet...

Csíkszentdomokos, 2014. március 7.